

SŇATKY A ROZVODY V MORAVSKOSLEZSKÉM KRAJI V LETECH 1990 AŽ 2006

Politické události roku 1989 přinesly České republice ekonomickou transformaci, sociální diferenciaci i proměnu demografických trendů. K nejvýznamnějším demografickým změnám devadesátých let 20. století a přelomu 20. a 21. století patří dlouhodobý pokles intenzity plodnosti hluboko pod hladinu prosté reprodukce, snižování úrovně úmrtnosti ve středním a vyšším věku a historicky minimální počty sňatků.

Tyto změny v úrovni demografických procesů byly současně provázány výraznými strukturálními transformacemi. Zvyšoval se věk matek při prvním porodu a žen při prvním sňatku. Nápadným fenoménem byl rychle rostoucí podíl dětí narozených mimo manželství, který vzrostl ze 7,4 % v roce 1986 na 30,6 v roce 2004, respektive 31,7 % v roce 2005 a v roce 2006 to již bylo 33,3 %.

Opatření populační politiky nepůsobí na jednotlivce a rodiny přímo, ale prostřednictvím populačního klimatu. Populačním klimatem chápeme část společenského vědomí, které v konečné fázi ovlivňuje rozhodování o uzavření sňatku nebo rozvodu, počtu i vhodné době pro narození dětí, péči o vlastní zdravotní stav, rozhodování ke změně bydliště apod. Opatření populační politiky ovlivňují jen malou část populačního klimatu. Mnohem významněji na něj působí celková ekonomická situace rodiny, situace bytová, nezaměstnanost nebo její hrozba, hodnocení celkové současné situace a zejména jejího předpokládaného budoucího vývoje. Nemalou roli hraje možnost seberealizace i subjektivního štěstí i pozitivní nebo negativní hodnocení ekonomické, společenské a politické situace.

Před rokem 1990 existoval v České republice v rámci populační politiky široce rozvinutý systém podpory rodin. Po roce 1990 se vláda přestala zabývat otázkami spojenými s podmínkami populačního vývoje a možnostmi jeho ovlivnění. Otázky rodinné politiky ustoupily do pozadí, aby se pak vynořily mnohem naléhavěji.

Realizace nové politiky podpory rodin s dětmi v první polovině 90. let souvisela se změnou role státu. Byl akceptován předpoklad naprosto svobodného rozhodování jednotlivců týkající se zakládání rodin a rozhodování o počtu dětí. Jakákoli forma podpory neměla nadále vytvářet pouto závislosti rodiny na státu, ale naopak posilovat soběstačnost a nezávislost rodiny. Vláda vycházela z dvojího požadavku zvyšovat odpovědnost jednotlivců a rodin za životní podmínky jejich členů a poskytovat určitou podporu pouze těm, kteří se nemohou vlastními silami zajistit alespoň minimální životní úroveň.

K zásadním změnám došlo v rámci bytové politiky, která dříve zvýhodňovala rodiny s dětmi. Oblast bydlení byla negativně ovlivněna liberalizací cen a útlumem státních dotací na bytovou výstavbu, což přineslo zvýšení pořizovacích cen nových bytů. K nepříznivé situaci přispělo také v roce 1990 zrušení novomanželských půjček se státním příspěvkem, které byly určeny na pořízení nebo zařízení bytu.

Prudký propad úrovně plodnosti v letech 1994 – 1996 a pokles počtu živě narozených dětí začal být dáván mimo jiné i do souvislosti s obtížnější ekonomickou situací mladých rodin, která byla způsobena jak snížením reálných příjmů, tak podstatným zvýšením životních nákladů.

S nástupem nové koaliční vlády vedené sociální demokracií v roce 2002 se dostalo otázkám rodinné politiky systematictější pozornosti. Obnovila se příprava koncepce rodinné politiky. Byla sepsána Národní zpráva o rodině (v roce 2004). Její součástí bylo vymezení úlohy rodinné politiky, ve které byl kladen důraz na ochranu rodiny a posilování její soběstačnosti kompenzováním některých jejích nákladů.

Přístup k otázkám týkajícím se rodinné politiky v České republice se vyvíjel tak, jak se měnilo rozložení politických sil. V zásadě lze vývoj podpory rodin v posledních 15 letech charakterizovat jako přechod od liberálních k sociálně demokratickým principům formování rodinné politiky. Dnes je prosazována snaha o koncipování moderní rodinné politiky založené na přednostním uznání solidarity bezdětných s rodinami s dětmi před solidaritou vysoko příjmových s nízko příjmovými rodinami.

1.1 Sňatky

Údaje o počtu sňatků za kraj vycházejí z trvalého bydliště ženicha. To znamená, že údaje o nevěstách se týkají žen, které si braly muže s trvalým bydlištěm v obcích Moravskoslezského kraje, ty zde trvalé bydliště mít nemusely.

K nejvyššímu poklesu uzavírání sňatků došlo v roce 1995 proti roku 1990 a to o více jak 40 % v rámci celé České republiky, v rámci Moravskoslezského kraje to pak bylo o 41 %. V té době, tj. začátkem devadesátých let, byly v důsledku očekávání ekonomických změn uzavírány některé sňatky původně plánované na pozdější dobu. To se pak odrazilo v následujících letech, kdy roku 1995 byl pokles uzavíraných sňatků výraznější, a to i přesto, že dosahovaly dospělosti silné populační ročníky z natalitní vlny 70. let. Projevily se zde dopady politických, ekonomických i sociálních změn po roce 1989 na demografické chování mladých lidí. Počty sňatků uzavíraných ročně v tomto období představují přibližně 60 % sňatků ze 70. let a 70 % z 80. let. Historicky nejnižší počet sňatků byl v Moravskoslezském kraji uzavřen v roce 2003, a to 5 655.

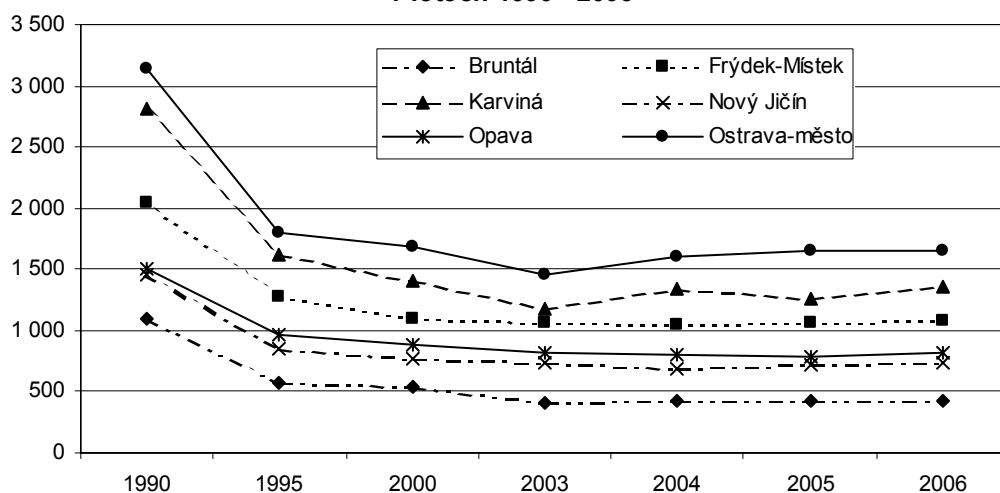
Tab.1 Sňatky v Moravskoslezském kraji v letech 1990 až 2006

	1990	1995	2000	2003	2004	2005	2006	Index 2006/1990
Česká republika	90 953	54 956	55 321	48 943	51 447	51 829	52 860	58,1
z toho:								
Moravskoslezský kraj	12 035	7 098	6 381	5 655	5 902	5 900	6 068	50,4
v tom:								
Bruntál	1 088	575	534	411	422	425	431	39,6
Frýdek-Místek	2 039	1 280	1 094	1 058	1 048	1 060	1 081	53,0
Karviná	2 807	1 626	1 405	1 171	1 346	1 261	1 365	48,6
Nový Jičín	1 460	853	768	742	693	717	728	49,9
Opava	1 503	970	888	817	798	784	811	54,0
Ostrava-město	3 138	1 794	1 692	1 456	1 595	1 653	1 652	52,6

Srovnáním roku 2006 proti roku 1990 bylo v roce 2006 nejméně sňatků uzavřeno v okrese Bruntál. V ostatních okresech se pohybovalo okolo 50 % uzavřených sňatků v roce 2006 proti roku 1990.

Průměrný věk při 1. sňatku se mezi roky 1990 a 2006 v České republice zvýšil o 7 let, a to na 31,0 roku pro muže a 28,4 roku pro ženy.

**Počet sňatků v okresech Moravskoslezského kraje
v letech 1990 - 2006**

1.2 Sňatečnost

Nejjednodušším ukazatelem intenzity sňatečnosti je hrubá míra sňatečnosti. Udává počet uzavřených sňatků na 1 000 obyvatel středního stavu v daném roce. Velikost tohoto ukazatele závisí na počtu sňatku schopného obyvatelstva (tj. obyvatelstva splňujícího podmínky k uzavření sňatku) a jeho podílu na obyvatelstvu celkem, na poměru mužů a žen v rámci sňatku schopného obyvatelstva i na společenských a ekonomických podmínkách.

Tab.2 Sňatky na 1 000 obyvatel středního stavu

	1990	1995	2000	2003	2004	2005	2006
Česká republika	8,8	5,3	5,4	4,8	5,0	5,1	5,1
z toho:							
Moravskoslezský kraj	9,3	5,5	5,0	4,5	4,7	4,7	4,9
v tom:							
Bruntál	9,9	5,2	5,1	3,9	4,1	4,3	4,4
Frýdek-Místek	9,0	5,6	4,8	4,7	4,6	4,7	4,7
Karviná	9,7	5,7	5,0	4,2	4,9	4,6	5,0
Nový Jičín	9,2	5,3	4,8	4,7	4,4	4,5	4,6
Opava	8,3	5,3	4,9	4,5	4,4	4,3	4,5
Ostrava-město	9,5	5,5	5,3	4,6	5,1	5,3	5,3

Od poloviny devadesátých let dochází k poklesu sňatečnosti v souvislosti se změnami v populačním klimatu v návaznosti na nové ekonomické a sociální podmínky. Tento jev nastal i přesto, že se do sňatkového věku dostaly silné populační ročníky ze 70. let.

Hrubá míra sňatečnosti se v Moravskoslezském kraji snížila z 9,3 ‰ v roce 1990 na 4,9 ‰ v roce 2006. Nejvyšší míru sňatečnosti si udržel okres Ostrava-město (pokles z 9,5 ‰ v roce 1990 na 5,3 ‰ v roce 2006). V okrese Karviná byla sňatečnost 5,0 ‰.

2.1 Rozvody a rozvodovost

Právním ukončením manželství je rozvod, který je zahájen podáním žádosti a k němuž dojde na základě rozhodnutí soudu. Rozvod je v České republice jedinou formou právního zániku manželství za života manželů. Počet rozvodů se začal výrazně zvyšovat ke konci 60. let po přijetí nového zákona a jeho novelizaci, které celý proces zjednodušily. Dobře dosažitelný rozvod se stal společensky přijatelným řešením manželských neshod. Proti situaci na počátku 60. let tak došlo v průběhu 70. let k dvojnásobnému, v 80. letech trojnásobnému a v 90. letech čtyřnásobnému zvýšení počtu rozvodů. Výrazný nárůst počtu rozvodů lze sledovat zejména od roku 1994. Po přechodném snížení v letech 1998 a 1999 v souvislosti s přijetím novelizace zákona o rodině, kdy došlo ke zpřísnění rozvodové legislativy docházelo opět ke zvyšování až na úroveň poloviny 90. let.

Tab.3 Rozvody v Moravskoslezském kraji v letech 1990 - 2006

	1990	1995	2000	2003	2004	2005	2006	Index 2006/1990
Česká republika	32 055	31 135	29 704	32 824	33 060	21 288	31 415	98,0
z toho:								
Moravskoslezský kraj	3 792	3 956	3 996	4 350	4 404	3 987	4 014	105,6
v tom:								
Bruntál	343	442	336	386	321	268	311	90,7
Frýdek-Místek	560	582	638	584	646	562	632	112,9
Karviná	970	975	940	1 052	1 159	911	929	95,8
Nový Jičín	360	384	453	470	560	475	429	119,2
Opava	314	391	388	398	419	547	520	165,5
Ostrava-město	1 245	1 182	1 241	1 460	1 299	1 224	1 193	95,8

V průběhu sledovaného období lze sledovat plynulé zvyšování počtu rozvodů. V roce 2004 byl v Moravskoslezském kraji zaznamenán dosud nejvyšší počet rozvodů. A sice 4 404. Bylo to ovlivněno především situací v okresech Karviná a Nový Jičín, kde došlo k nejvyššímu nárůstu proti předchozímu roku.

Ve srovnání let 2006 k roku 1990 došlo v Moravskoslezském kraji ke zvýšení o 5,6 %. To ovlivnily hlavně okresy Opava (zvýšení o 65,5 %), Nový Jičín (zvýšení o 19,2 %), Frýdek-Místek (zvýšení o 12,9 %). Naopak ke snížení počtu rozvodů ve srovnávaném období došlo v okresech Bruntál, Karviná a Ostrava-město.

2.2 Rozvodovost

Rostoucí počet rozvodů se odrazil i v hodnotě nejjednoduššího ukazatele úrovně rozvodovosti, kterým je hrubá míra rozvodovosti. Ta je definována jako podíl rozvodů na 1 000 obyvatel středního stavu v daném roce.

Stejně jako u sňatečnosti existují v rámci kraje regionální rozdíly v rozvodovosti. K okresům s nejvyšší rozvodovostí patří okresy Bruntál, Karviná a Ostrava-město.

Tab.4 Rozvody na 1 000 obyvatel středního stavu

	1990	1995	2000	2003	2004	2005	2006
Česká republika	3,1	3	2,9	3,2	3,2	3,1	3,1
z toho:							
Moravskoslezský kraj	2,9	3,1	3,1	3,4	3,5	3,2	3,2
v tom:							
Bruntál	3,1	4	3,2	3,7	3,1	2,7	3,1
Frýdek-Místek	2,5	2,5	2,8	2,6	2,8	2,5	2,8
Karviná	3,4	3,4	3,3	3,8	4,2	3,3	3,4
Nový Jičín	2,3	2,4	2,8	2,9	3,5	3	2,7
Opava	1,7	2,1	2,1	2,2	2,3	3	2,9
Ostrava-město	3,8	3,6	3,9	4,7	4,2	3,9	3,9

3. Shrnutí

Od počátku 90. let lze sledovat v demografickém chování mladé generace výrazný posun, daný novými společenskými a ekonomickými podmínkami. Je to zejména výrazné v přístupu nastupujících generací k manželství, což se projevilo poklesem sňatečnosti. Vyšší požadavky na vzdělání, omezení materiálních a finančních výhod mladým manželstvím, finančně náročnější dostupnost samostatného bydlení, širší možnosti realizace individuálních cílů, vedly k odkládání sňatků do pozdějšího věku nebo k volbě jiné formy partnerského soužití. Zvyšuje se průměrný věk ženichů i nevěst. Jde o tendence, které se v západní Evropě začaly projevovat zhruba o dvě desetiletí dříve než v České republice.

Jiný vývoj měla rozvodovost. Česká republika patřila mezi země s vysokou intenzitou rozvodovosti, která se udržela i přes snížení počtu uzavíraných sňatků a některé legislativní úpravy týkající se podmínek rozvodu.